

**በኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ
ጤና ፕብሊክ ሚኒስቴር**

**በከተማ ጤና እክሱቴንሽን ነርጋራ
ዩኒቨርሲቲ ፓኪኛ**

ነሐሴ 2001 ፕ.ም.

አዲስ አበባ

ማውጫ

ገጽ

1. መግቢያ -----	1
2. ዓላማ-----	2
2.1. አጠቃላይ ዓላማ -----	2
2.2. ዝርዝር ዓላማ -----	2
3. የማስፈጸሚያ ስልቶች -----	3
4. በክትባት የምንከላከላቸው በሽታዎች-----	4
4.1. / ቲቢ/-----	4
4.2. የልጅነት ልምሻ/ ፖሊዮ/ -----	5
4.3. ትክትክ /ፐርቲሲስ/-----	7
4.4. /ዘጊ አናዳ/ -----	8
4.5. መንጋጋ ቆልፍ-----	10
4.6. ተላላፊ የገብት በሽታ (Hepatitis B) -----	12
4.7 ሂሞፊሊስ ኪንፍቱዌንዚ □□□ ቢ{Haemophilus Influenzae Type B (Hib)} -----	15
4.8. ኩፍኝ / Measles/ -----	18
5. የክትባት ፕሮግራም የምንጠቀምባቸው የክትባት ዓይነቶች -----	20
6. የክትባት መድኃኒት አያያዝና አጠቃቀም -----	33
7. የክትባት ተግባራት ማስፈጸሚያ ስልቶች-----	37

8. በከተማ የጤና ኤክስፔሽን ባለሙያዎች የሚከናወኑ ተግባራት -----	40
9. ክትባት ያቋረጠ -----	42
10. ክትትልና ግምገማ -----	46

1. መግቢያ

የክትባት ፕሮግራም ዓላማ በኢትዮጵያ ህፃናትና እናቶችን በመጠቀም የክትባት በምንከላከላቸው በሽታዎች ሳቢያ የሚከሰቱትን በሽታዎች፣ ሕክምና ጉዳተኝነትና ሞትን መከላከል ነው። ይህን ዓላማ ለማሳካት በኢትዮጵያ የመደበኛ የክትባት ፕሮግራም በሕገ-ገዢ ከ1 ዓመት በታች ስዕን ህፃናት ለ8 ጠቅላይ መንስኤ የሆኑ ተህዋስጾንን (ቲቢ፣ ኩፍኝ፣ ግግግ፣ ስካ፣ ትክትክ፣ መንጋጋ ቅሬሬ፣ ስካ፣ ሄደታይትስ ቢ እና ሄሞጎስ እንፍሊዌንዘ ታይኝ ቢ) የሚከላከል ክትባት ጭሰጥ ሲሆን በመውሰድ ግግግ፣ ግግግ፣ ግግግ ሳቡ ሴቶች (15-49 ዓመት) ደግሞ የ መንጋጋ ቅሬሬ (ቲቲ) ክትባት ይሰጣል።

ከዚህም በተጨማሪ የኢትዮጵያ የክትባት ፕሮግራም በጥሰት ስር ደረጃ የተያዙትን የፖሊዮ በሽታ የማጥፋት፣ የመንጋጋ ቅሬሬ የመቆጣጠርና የመቀነስ የኩፍኝ በሽታን ቅሬሬ ማስወጠት ስራዎችን ይዞ ይንቀሳቀሳል። በዚህ ሂደት በሕገ-ገዢ ወቅት የተካተቱና ወደፊትም የሚካተቱትን ክትባቶች ስፋን በከፍተኛ ደረጃ በማሳደግ በፕሮግራሙ የህፃናትን ሞት በመቀነስ ከፍተኛ ስነ-ምግባር ይደረጋል።

በከተሞች ሕክምና የተሻለ የክትባት ስፋን ቢኖርም ስህተት የከተማው ነዋሪ እኩል የተሟላ ማስገኘት የክትባት ስፋን በግም ዓራ የሚባል አይደለም። በተለይ ይህንን ሁኔታ በከተሞች የከተማ ጤና አክሲዮንን ፕሮግራም በተለይ ለቤተሰብና ለእናቶች ትኩረት በመስጠት በማስተማርና

ሀብረተሰቡን በአጠቃላይ በማሳተፍ የክትባት ተጠቃሚ ሰማድረግ ይህ የክትባት ፖሊሲ ተዘጋጅቶ ቀርቧል።

2. ጥላማ

2.1. አጠቃላይ ጥላማ

- ሕፃናትን ጤናማና ብቁ ተተኪ ዜጋ ሰማድረግና በመውሰድ   ማ ስል ጸሎ ሴቶችን ጤንነት መንከባከብ።

2.2. ጥላማ

- ስሕተተሰቡ ስለክትባት አገልግሎት የተሟላ መረጃና ትምህርት መስጠት ፤
- ተጠቃሚው ስሕተተሰብ ስለክትባት መርሐ ግብር ያሰው ግንዛቤ እና እምነት ዳብሮ ሙሉ ተሳታፊ እንዲሆን ማግለጫ፤
- በክትባት ሲወገዱ የሚችሉ በሽታዎች በሕፃናት እና ልጆች ጤና ላይ የሚያደርሱትን የሕመም፣ የአካል ጉዳተኝነትንና ሞት መጠን መቀነስ፤
- ስለ በሽታን ሰማዓት ፤ የኩፉኝ በሽታን ሰማስወገድና የመንጋጋ ቅሬታ በሽታን ሰመቀነስ የሚደረገውን ጥረት ማሳካት፤
- በክትባት የሕፃናትን ጤንነት በመጠበቅ በቤተሰብ ላይ ሲደርስ የሚችሉውን የጊዜ መባከንና ያልተፈለገ ወጪን ማስቀረት።

- ያስተካከሉና ክትባት ጀምረው ያቋረጡ ልጆችን ከህብረተሰቡ ውስጥ በመስደት ዩክትባት ዕድል በንዲያገኙ ማረጋገጥ፤

3. የማስፈጸሚያ ስልቶች

- ህብረተሰቡን ስለ ፓኬጃ አጠቃላይ ፕሮግራም በማስተዋወቅ፤
- መነሻ ጥናት በማካሄድ ፤
- ህብረተሰቡን ያሳተፈ የስራ ዕቅድ በማውጣት፤
- ስልጠና በማካሄድ ፤
- ለፓኬጃ ሥራ ደጋፊ ሊሆኑ ከሚችሉ መንግስታዊና መንግስታዊ ካልሆኑ ድርጅቶችና የህብረተሰብ ክፍሎች ጋር ቅንጅት በመፍጠር ፤
- በአካባቢው የሚገኙ የጤና ባለሙያዎችን በማሳተፍ ፤
- ህብረተሰቡን በማስተማር፤ በማስተባበርና በመቀስቀስ በቀጥታ ተሳታፊ በማድረግ የባህሪ ለውጥ እንዲያመጣ በማስቻል ፤
- በአካባቢው የሚገኘውን ሀብት በመጠቀም ፤
- ሰርቶ ማሳያ ዘዴ በመጠቀም ፤
- የልምድ ልውውጥ በማድረግ ፤
- የማነቃቂያ ዘዴዎችን በመጠቀም ፤
- አካባቢያዊና ህጋዊ ደንቦችን በመጠቀም ፤
- የክትትልና የቁጥጥር ስራዎችን በማካሄድ፡፡

ምክራብ 1 በክትባት የምንከላከላቸው በሽታዎች

1.1./ቲቢ/

ቲቢ ከሰው ወደ ሰው በቀላሉ የሚተላለፍ በሽታ ሲሆን "ማይኮባክቴሪያም ቱበርክሎሲስ" በተባለና በዓይን በማይታይ ረቂቅ ባክቴሪያ ወይም ጀርም ሊመጣ የሚችል ነው። በሳንባ ነቀርሳ ሳንባን ብቻ ሳይሆን ሌሎች የሰውነት ክፍሎችን /አጥንት፣ አንጎል ወዘተ. በማጥቃት ከፍተኛ የጤና ችግር ሊያስከትል ይችላል። በሽታው በሁሉም እድሜ ክልል ያሉ የሕብረተሰብ ክፍሎችን የሚያጠቃ ቢሆንም በይበልጥ ህፃናትን ሊጎዳ ይችላል። ቲቢ ሕብረተሰቡ በተጨማሪ ሁኔታ፣ በጉስቁልና በሚኖርበት ቦታ፣ የጤና አገልግሎት ዝቅተኛ በሆነበት ቦታና የምግብ እጥረት በሚታይበት ህብረተሰብ ውስጥ በቀላሉ፣ በፍጥነትና በስፋት በመዛመት ችግር ያደርሳል። ቲቢን የሚያመጡ ጀርሞች አመቺ ስፍራ ጨለማ፣ አቧራማና በሰው ብዛት የተጨናነቁ ቦታዎች ናቸው።

የመተላለፊያ መንገድ

ቲቢ የታመመ ሰው ሲያስሰውና ሲያስነጥሰው ከትንፋሹ ጋር የሚወጡት የሳንባ ቲቢ በሽታ ጠንቆች ወይም ጀርሞች አየሩን ስለሚበክሉትና አጠገቡ ያለ ወይም አብሮት የሚኖር ሌላ ሰው የተበከለውን ትንፋሽ ተቀብሎ ወደ ሰውነቱ ውስጥ ሲያስገባ ነው።

ከዚህ በተጨማሪ በቲቢ በሽታ ከተያዙ ላሞች □ ልቦ
ያልተፈላ ወተት በመጠጣት ሊተላለፍ ይችላል።
የበሽታው ዋና ዋና ምልክቶች

- ◆ ከሁለት ሳምንት በላይ የቆየ ሳል /በዋነኛነት/
- ◆ የድካም ስሜት ፣
- ◆ የሰውነት ክብደት መቀነስ ፣
- ◆ ትኩሳት ፣
- ◆ ማታ ማታ ማላብ ፣
- ◆ የደረት ህመም/ውጋት ስሜት ናቸው።

የመከላከያ ዘዴ

ህፃናት በቲቢ እንዳይያዙ ለመከላከል ወይም ቢይዛቸው እንኳን በሽታው እንዳይጠናባቸው የቢ.ሲ.ጂ ክትባት በወቅቱ እንዲከተቡ ማድረግ አስፈላጊ ነው።

4.2. የልጅነት ልምሻ /Polio/

የልጅነት ልምሻ/ ፖሊዮ በረቂቅ የፖሊዮ ቫይረስ አማካይነት የሚመጣ ነው። የልጅነት ልምሻ ህፃናትን ለአካለ ጉዳትና ለሞት የሚያጋልጥ አደገኛ በሽታ ነው።

መተላለፊያ መንገድ

ፖሊዮ የሚተላለፈው በዓይነምድር ውስጥ የሚገኙ ጀርሞች ውሃን፣ ምግብን እና አካባቢን ሲበክሉ የተበከለውን ምግብና ውሃ ጥንቃቄ ሳይደረግ በመጠቀም ነው። በጥቅሉ በሽታውን

የሚያስከትሉ ቫይረስ /ጀርሞች/ ከአንድ ሰው ወደ ሌላው የሚተላለፉት ምግብን በቆሻሻ እጅ በመንካት ባለመሸፈንና ለዝንብ በማጋለጥ /የተበከለ ምግብን በመመገብ/ እንዲሁም የተበከለ ወይም ያልተፈላ ውሃ በመጠጣት ነው።

የበሽታው ምልክቶች

- ◆ ትኩሳት
- ◆ ራስ ምታት
- ◆ ትውከት
- ◆ ተቅማጥ
- ◆ የጡንቻ መዛልና መልፈስፈስ /በዋናነት/
- ◆ የእግር ወይም የእጅ ጡንቻ መዛልና መልፈስፈስ /ሽባነት/ / በዋናነት/ ናቸው።

የመከላከያ ዘዴ፡-

- ◆ የልጅነት ልምሻ ወይም ፖሊዮን ለመከላከል የሚያስችል ፍቱን የክትባት መድኃኒት ያለው በመሆኑ ህፃናትን በወቅቱና በማስከተብ ከበሽታው እንዲጠበቁ ለማድረግ ይቻላል። በተጨማሪም ከመመገብ በፊት እጆችን መታጠብ እጅግ አስፈላጊ ነው።
- ◆ ዝንቦች እንዳይደርሱበት ምግብን መሸፈን፣ የመኖሪያ ቤትንና ግቢን ማፅዳትና ንፁህ ውሃን መጠቀም። እንዲሁም መፀዳጃ ቤት ሰርቶ ጥቅም ላይ በማዋል የፖሊዮ በሽታን መከላከል ይቻላል።

- ◆ ፖሊዮ በአሁኑ ጊዜ ከኢትዮጵያ በመጥፋት ላይ የሚገኝ ስለሆነ ከአምስት ዓመት በታች የሆኑትን ህፃናት በተፈለገው ጊዜና በወቅቱ እንዲከተቡ ማድረግ ያስፈልጋል።
- ◆ በሌላ በኩል ፖሊዮን ከኢትዮጵያ ለማጥፋት በመደረግ ላይ ያለውን ጥረት ለማጠናከር አጣዳፊ የእጅና የእግር ሽባነት ያጋጠማቸውን ከ15 ዓመት በታች ያሉ ህፃናትን ለመለየት የሚካሄደው አሰሳ (AFP cases Surveillance) መጠናከር ያለበት ሲሆን የጤና ኤክስቴንሽን ባለሙያዎች በየቀበሌያቸው የሚኖረውን ህብረተሰብ በማስተባበር የፖሊዮ አሰሳው ንቁ ተሳትፎ እንዲያደርግ ጥረት ማድረግ ይጠበቅባቸዋል።

4.3. ትክትክ / Pertusis/

ትክትክ "ቦርዴተላ ርርቱሲስ" በተባለ በዓይን በማይታይ ረቂቅ ባክቴርያ /ጀርም/ ምክንያት የሚመጣ ሲሆን የመተንፈሻ የሰውነት አካልን የሚያጠቃ በሽታ ነው። ትክትክ እድሜአቸው እስከ አራት ዓመት የሆኑ ህፃናትን የሚያጠቃ ሲሆን እድሜአቸው ከአንድ ዓመት በታች የሆኑትን ህፃናትን የበለጠ በመጉዳት አስቃቂ የጤና ችግር ሊያደርስ ይችላል።

በሽታው ያልተከተቡ ህፃናትን የሚያጠቃ ነው።

የመተላለፊያ መንገድ

ትክትክን የሚያስከትሉት ጀርሞች ከታመመ ህፃን ወደ ጤነኛ ህጻን የሚተላለፉት በአየር ተሽካሚነት ነው። ይህም ማለት አንድ በትክትክ በሽታ የተያዘ ህፃን ሲያስነጥስና ሲያስል በአፍና አፍንጫ አማካይነት ወደ ውጭ የሚወጡት የትክትክ በሽታ ጠንቆች አየርን ስለሚበክሉ በታመመው ህፃን አጠገብ የሚገኙ ጤናማ ህፃናት በጀርሙ የተበከለውን አየር ወደ ውስጥ ሲስቡት ነው።

የበሽታው ምልክቶች

- ◆ ትኩሳት
- ◆ ትንፋሽ እስኪአጥር ያለአፍታ መሳልና /ሕቅ የሚል ድምጽ ማሰማት እንዲሁም ትውከት ናቸው

የመከላከያ ዘዴ

የትክትክ ዓይነተኛና ብቸኛ መከላከያ ዘዴ ክትባት ነው። ስለዚህ ህፃናት በትክትክ እንዳይያዙ በወቅቱና በተሟላ ሁኔታ እንዲከተቡ ማድረግ ብቸኛው አማራጭ ነው።

4.4. ዘጊ አናዳ /Dephteria/

ዘጊ አናዳ "ኮርኒባክቴሪያም ዲፍቴሪ" በተባለ በዓይን በማይታይ ረቂቅ ባክቴሪያ አማካይነት ሊመጣ የሚችል ነው። ዘጊ አናዳ ህፃናትን በጉሮሮ በህመም አሰቃይቶ በመጉዳት ለሞት የሚዳርግ አደገኛ በሽታ ነው። ይህ በሽታ

ብዙውን ጊዜ የሚያጠቃው ጉሮሮን ሲሆን ህፃናትን መተንፈስ እንዳይችሉ በማድረግ ለከፍተኛና አስቃቂ የጤና ችግር ይዳርጋቸዋል፤ ይገላቸዋልም። ዘጊ አናዳ ክትባት ያላገኙ ህፃናትን በብዛት ያጠቃል። የበሽታው ጠንቅ ብዙውን ጊዜ የሚገኘው በተጨናነቀና በተፋፈገ አካባቢ ነው።

የመተላለፊያ መንገዶች:

ዘጊ አናዳ የሚተላለፈው ከህመምተኛው ህፃን አፍና አፍንጫ ከሚወጣ ፈሳሽ ጋር ጀርመ በአየር ተሸካሚነት ወደ ጤናማ ህፃናት አካል በመግባት ነው።

የበሽታው ምልክቶች:

- ◆ የጉሮሮ ህመም፤
- ◆ የምግብ ፍላጎት መቀነስ፤
- ◆ መጠነኛ ትኩሳት፤
- ◆ በጉሮሮ ውስጥ የተጋገረ/ ክርስታል መሰል ሽፋን መታየትና
- ◆ የአንገት ማበጥ /በሽታው በተባባሰባቸው ህመማን ላይ/ ናቸው።

የ ዘጊ አናዳ መከላከያ

- ◆ ዘጊ አናዳን መከላከል የሚቻለው በክትባት ብቻ ነው።

4.5. መንጋጋ ቆልፍ / Tetanus/

መንጋጋ ቆልፍ "ክሎስትሪዲያም ቴታኒ" በተባለ በዓይን በማይታይ ረቂቅ ባክቴሪያ /ጀርም/ አማካይነት የሚመጣ ነው። እነዚህ ባክቴሪያዎች በሰውነት አካል ላይ ለምሳሌ በቁስል ላይ ወይም በህፃናት እትብት ሲቆረጥ በንጽህና ባለመያዙ ምክንያት ይረባሉ።

በሽታው ህፃናትንም ሆነ አዋቂዎችን የሚያጠቃ አደገኛ በሽታ ነው። ሆኖም በብዛት ጨቅላ ህፃናትን ይህም ህንጦ መንጋጋ ቆልፍ (Neonatal tetanus) በመባል ይታወቃል። የመንጋጋ ቆልፍ ባክቴሪያ ጡንቻዎችን የሚቆጣጠሩትን ነርቮች/ የሚመርዝ ህመም ወይም መርዝ ይፈጥራል። ህፃናት እንደተወለዱ በመንጋጋ ቆልፍ በሽታ የመበከል አደጋ የሚደርስባቸው እትብታቸው ባልተቀቀለ ወይም ባልፀዳ ምላጭ/ መቀስ/ ሲቆረጥ ወይም እትብቱን በንጽህና አለመጠ በቅና እበት ወይም ፍግ በመቀባት ሲበከሉና እናቶቻቸውም በነፍሰጡርነታቸው ጊዜ የመንጋጋ ቆልፍ መከላከያ ክትባት ባለመከተባቸው ነው።

የመተላለፊያ መንገዶች:

መንጋጋ ቆልፍ በቀጥታ በበሽታው ከታመመ ሰው ወደ ጤናማ ሰው የሚተላለፍ አይደለም። ነገር ግን ሰዎች /ህፃናትም ሆኑ አዋቂዎች/ በዚህ በሽታ ሊበከሉ ወይም ሊያዙ የሚችሉት ከተቆረጠ ወይም ከቆሰለ የሰውነታቸው ቆዳ ጋር የበሽታውን ጠንቅ በያዘ አፈር/ ወይም የከብት እበት

ሲበክልና የበሽታው ጠንቅ በቆሰለው የሰውነታቸው ክፍል በኩል ወደ ውስጥ ስርጌ መግባት ሲችል ነው። ህፃናት እንደተወለዱ እትብታቸው በዛገ ምላጭ ስለታማ መቀስ ሲቆረጥ ፣ በነጂ ልማዳዊ ድርጊቶች ሳቢያ እበት፣ ጭቃ፣ ወዘተ. እትብታቸው ላይ በመቀባት ሳቢያ እንዲሁም ማንኛውም ግለሰብ ንጽህናቸው ያልተጠበቀ እና የዛገ ምላጭ፣ መቀስ፣ ሚስማር፣ ቢላዋ ወዘተ. አካልን በመውጋት ወይም በመቁረጥ ሲያቆሰሉና የተወጋው ወይም የቆሰለው የሰውነት ክፍል በመንጋጋ ቆልፍ ተህዋስ ሲበክል ነው።

የበሽታው ምልክቶች፡

- ◆ የመንጋጋ ጡንቻ መግረር፣ /መኮማተርና አፍን መክፈት አለመቻል/ (Lock jaw)
- ◆ የአንገት መግረር፣
- ◆ ለመዋጥ መቸገር፣
- ◆ ትኩሳትና ማላብ፣
- ◆ በተለይ ጨቅላ ህፃናት ጡት ለመጥባት አለመቻል ናቸው።

የበሽታው መከላከያ ዘዴ

መንጋጋ ቆልፍን በዋናነት በክትባት መከላከል ይቻላል። መንጋጋ ቆልፍን ለመከላከል እንዲቻል በመውለድ እድሜ ክልል ያሉ ሴቶችንና ህፃናትን በወቅቱ እንዲከተቡ ማድረግ ያስፈልጋል። በተጨማሪም ነፍሰጡር እናቶች በሚወልዱበት ጊዜ በጤና ባለሙያዎችና በጤና ኤክስቴንሽን ባለሙያዎች ተገቢ ጥንቃቄ/ በማድረግ መረዳት አለባቸው። ይህም

በጥንቃቄ/ የሚከናወን የወሊድ አገልግሎት በሽታውን ለመከላከል ያግዛል። በሌላም በኩል አዲስ የተወለዱ ህፃናትን እትብት ንጽህናው ባልተጠበቀ ስለት የመቁረጥና እትብት ላይ እበት፣ ፍግጥና የመሳሰሉትን የመቀባት ጉጂ ልምዶች እንዲወገዱ በስፋት የጤና ትምህርት ማስተማር ይገባል።

4.6 ተሳሳፊ የጉበት በሽታ (Hepatitis B)

ተሳሳፊ የጉበት በሽታ (Hepatitis B) በሚባለው ጉበትን በሚያጠቁ በሽታ ረቂቅ በሆኑ ቫይረሶች አማካይነት ነው። በበሽታው በሚባቀው አዋቂዎች ከጊዜ በኋላ አብዛኛዎቹ ከበሽታው ሰማገገም የሚችሉ ሲሆን ጨቅላ ሕጻናት በወሊድ ጊዜ በበሽታው ከተደቡ በኋላም በጊዜ ጤናማ የበሽታ አስተሳሳፊ በመሆን በሽታውን ለሌሎች ማስተላለፍን ይቀጥላሉ።

በመተሳሰፊያ መንገድ

በበሽታው አምጪ ተህዋስዎን በደምና በሌሎች ከሰውነት በሚወጡ ፈሳሾች ተሸካሚነት ከአንዱ ወደ ሌላው በሚያደርጉት ዝውውር ሂደት ከዚህ በታች እንደተመለከተው በሽታው ይተላለፋል።

- ❖ ጥንቃቄ በጎደሰው መርፌ አማካይነት በሚሰጥ ሕክምናና ሳንብብ በሚገኝ ጠቅላይ ጠቅላይ አካል ውስጥ ዘልቆ መግባት። ጸልተቀቀሱ ሲሪንጆች ወይም መርፌዎች ቫይረሱ ሲኖራቸው ስለሚችል ከአንዱ ወደ ሌላው ሲያስተላለፍ ይችላሉ።

- ❖ በወሲድ ጊዜ የደም ንክኪ ሲኖር ስለሚችል በበሽታው ከተደዘ እናቶች የሚወለዱት ሕጻናት በቀላሉ በበሽታው ሲደዙ ይችላሉ።
- ❖ ልጆች እንደ ሳይ በሚሆኑበትና በሚጫወቱበት ጊዜ በቆዳ ሳይ በሚፈጠር ክፍተት ማለትም በቁስል፣ በመሳሳጥና በንክሻ አማካይነት ከአንዱ ወደ ሌላው ሊተላለፍ ይችላል።
- ❖ በግብረሥጋ ግኑኝነት ሲፈጠር በሚችል የደም ንክኪና በሌሎች የሰውነት ፈሳሾች አማካይነት ሊተላለፍ ይችላል።

በሽታው ምልክቶች

እንደ ሰው በበሽታው አምጪ ቫይረስ ከተደዘ የበበሽታው ምልክቶች ሳይታዩበት ከ6ሳምንት እስከ 6ወር ድረስ ሲቆይ ይችላል። በአብዛኛው ሕጻናት በሽታው ምልክቶች ሳይታዩባቸው ይችላል። ከእነዚህ ቫይረሱ በደማቸው በጸሰ በሽታው ምልክቶች ሳይታዩባቸው ከሚኖሩት ልጆች ውስጥ ደግሞ ብዙዎቹ ስረጅም ጊዜ ቫይረሱን ስለመቀየሩ ሰዎች እያስተላለፉ ሲቆዩ ይችላሉ። በሽታው ምልክት የሚታዩባቸው ሰዎች የድካም ስሜትና የሆድ ህመም ስሜቶች ሲሰማቸው የሚችል ሲሆን ጉንፋን መሰል ሕመሞችም ታይባቸዋል። ሽንታቸው በጣም ይጠቀራል ዓይነምድራቸውም ይነጣል። የቆዳቸውና የዓይናቸው ቀስምም ብጫ ይሆናል። በእነዚህ ምልክቶች ስብዘት ሳምንታትና ወራት ሲቆዩ ይችላሉ። በሽታውን ስማረጋገጥ በሳብራቶሪ የተደገፈ ምርመራ ማድረግ ያስፈልጋል። በአብዛኛው በሽታው ያልቆዩባቸው አዋቂዎች ከበሽታው ቶሎ ሲደግገሙ የሚችሉ ሲሆን አብዛኛዎቹ ሕጻናት ግን ስረጅም ጊዜ የቫይረሱ ተሽካሚና እስተላላፊ ሆነው ሲቀጥሱ ይችላሉ።

በሽቤ፡ የሚያስከትሏቸው ችግሮች

በአጣጣፊና ባጸልቆ ተላላቅ በቤት በሽቤ (Hepatitis B) በበሽቤ ተጽዕኖ ጥቂት ሰዎችን ሲያጣድፏቸውና ሰሞት ሲደርጋቸው እንደሚችሉ ይታወቃል። በሽታው በሚቆይባቸው ሰዎች ላይ የከፋ ጉዳት ማሰትም የሚቆይ የጉበት በሽቤ (Chronic Hepatitis), የጉበት ሕዋሶች መገዳት (cirrhosis), የጉበት ሥራ ማቆም (Liver failure)ና የጉበት ካንሰር የመሳሰሉት ሲደርሱባቸው ይችላሉ።

የመከላከያ ዘዴ

በሽቤን ለመከላከል ሕጻናት ስድሚያቸው እንደ ዓመት ከመሙላቱ በፊት ሦስት ጊዜ የተላላፊ የጉበት በሽቤ (Hepatitis B) ክትባት መከተብ ይገባቸዋል። ክትባቱ ጊዜ ወዲህ የዘገ እናዳ፣ የትክትክ፣ የቴታነስ፣ የሄሞፊስስ ኢንፍሎዌንዜ በቤት ቢና (Hib) ሄፍቲቲስ ቢ (Hep b) ተቀላቅሰው በአንድነት የሚገኙበትን /Pentavalent/ ክትባት በመጠቀም ላይ ማድረግ ይገባል።

እንደን መርፌ ከአንድ ጊዜ በላይ አስመጠቀም /መርፌን ቀቅሎ አስመጠቀም/

መታወቅ ያለባቸው ቁጥጥር መስፈርቶች

- በዓለም ላይ ቁጥጥራቸው 350 ሚሊዮን የሚሆኑ ሰዎች ሄፍቲቲስ ቢ በደማቸው ያለባቸው ሲሆን ከእነዚህ ውስጥ አብዛኛዎቹ ቫይረሱ በደማቸው መኖሩን የማያውቁ ናቸው።
- ቫይረሱ ያለባቸውና ለሌሎች የሚያስተላልፏ ሰዎች የበሽቤ ምልክት የለባቸውም።

- ሄጫታይትስ ቢ ቫይረስ ጥንቃቄ በገደሰው በመርፌ በሚሰጥ ሕክምናና በመርፌ በመውጋት በሚደርስ የሕክምና ክፍተትና ቁስለት (needle prick) ስማካይነት ሲተሳሰፍ ይችላል።
- በቫይረሱ የሚያዙበት ዕድሜ ባነሰ ቁጥር የበሽታው ምልክቶች ሳጫታይ ቫይረሱን ሰሌሎች የማስተላለፍ ብቃትና ስጋጣሚ ጫ ምራል።
- በበሽታውን ምልክቶች ሳያሳዩ ቫይረሱን በደማቸው ተሸክመው ከሚኖሩ እናቶች የሚወሰዱ አብዛኛዎቹ ሕፃናት በቫይረሱ የመበክል ወይም በቫይረሱ የመያዝ ስጋጣሚያቸው ክፍተኛ ነው። ህፃናት በተወለዱ በ6ወር, በ10 ጭ በ 14 ሣምንታቸው የፔንታቫላንት ክትባት ማግኘት አስባቸው።
- ሕፃናት በሙሉ እንደተወለዱ ወይም ዕድሜያቸው ከ6ሳ ጭ ከ 6ወር በሚሆንበት ጊዜ ወዲያውኑ ወደ ጤና ተቋም በመውሰድ ሄጫታይት ቢ ክትባት ሲሰጣቸው ይገባል።
- ሰረጭ ጊዜ ቫይረሱን በደማቸው በመሸከም ሰሌሎች በሽታውን የሚያስተላልፉ ረጅም ጊዜ በሚቆይ የጉበት በሽታ ወይም በጉበት ካንሰር በወደፊት ሕይወት ዘመናቸው ጠቃሚ ስጋጣሚያቸው የሰፊ ነው።

4.7 ሄሞፊሊስ ኢንፍሎዌንዜ ቢ{Haemophilus Influenzae Type B (Hib)}

ሄሞፊሊስ ኢንፍሎዌንዜ ቢ ትርጉም?

ሄሞፊሊስ ኢንፍሎዌንዜ ቢ (Hib) ብጫቸው ከ2ጫከ 3ሚሊዮን ሰሚገመቱ ሰዎች በከፍተኛ ረጅም መታመም ምክንያት ስሆኑ በሽታዎች ማስተላለፍ የሳምባ ምችና ማጅራት ገትር

(pneumonia and meningitis) ንዲሁም በ450 000 ጤቅላ ልጆች ላይ ሰደረሰው ሞት ምክንያት ከሆኑት ስድስት ተዛማጅነት ካላቸው ባክቴሪያዎች መካከል አንዱ ነው።

ሙተሳሰ R መንገድ

ሄሞፊሰስ ኢንፍሎዌንዜ ታይፕ ቢ ባክቴሪያ አብዛኛውን ጊዜ በአፍንጫና በገሮሮ ውስጥ ይኖራል። ባክቴሪያው ከሰው ወደ ሰው በሳልና በንጥሻ አማካኝነት ይተሳሰራል። በበሽታው የተያዙ ልጆች በሽታው ምልክቶች ሳይታዩባቸው ሴቶችን ሲበክሱ ይችላሉ።

በተሰ ከፊደር እስከ ሁለት ዓመት ባለው የዕድሜ ክልል ውስጥ ሚ ልጆች ለበሽታው ደበልጥ የተጋለጡ ናቸው።

ከምባ ምችና ማጅራት ገትር /በሄሞፊሰስ ኢን ፊደር?   ቢ ከሚመጡ በሽታዎች ዋነኞቹ ናቸው። በታዳጊ አገሮች የሳምባ ም (pneumonia) ከማጅራት ገትር ደበልጥ አብዛኛዎቹን ልጆች ለጤና ችግር በመዳረግ ይ ጠቃል። ማንኛውም ልጅ በሳምባ ምች ወይም በማጅራት ገትር የተያዘ እንደሆነ «በሄሞፊሰስ ኢንፍሎዌንዜ? ታይፕ ቢ ሲያዝ ይችላል ብሎ መገመት ተገቢ ነው።

የበሽታው ምልክቶች

- ◆ ከፍተኛ ትኩሳት / ከ1-7 ቀን የሚቆይ /
- ◆ ከአፍና አፍንጫ የሚዘረከረክ ፊሳሽ
- ◆ ሣል
- ◆ የዓይን መቅላትና ህመም
- ◆ በጉንጭ ውስጥ የሚወጣ ነጫጭ ሽፍታ

◆ ከፊት ጀምሮ ወደ ሌላ የሰውነት ክፍል የሚሰራጭ ሽፍታ

በሽታው የሚያስከትላቸው ችግሮች

በባክቴሪያው አማካኝነት በሚመጣው የማድራት ጉትር በሽታ ከታመሙ በኋላ በሕይወት የሚተርፏል ልጆች የአእምሮ ጉዳት፣ መስማት የሚሳናቸው መሆንና የአእምሮ ማተኛነትን የመሳሰሉ የአእምሮ ችግሮች ሲያጋጥማቸው ይችላል። ከሄሞፊስስ ኢንፍሎዌንዜ ታይፕ ቢ ከሚመጣ የጤና ችግር በሕይወት ከሚተርፏል ልጆች ከ15 እስከ 30% ስለነበህ የጤና ችግሮችና አደጋዎች የተጋሰሙ ሲሆን በማድራት ጉትር ከሚያዙት ከ5-10% የሚሆኑት ልጆች ሲሞቱ ይችላሉ።

ጠቅላላ ክፍያ

ክትባቱ በውህድ መልክ (DPT- hepB- Hib) ማሰትም የዘጊ ሳናዳ፣ የትክትክ፣ ሄታይትስ ቢና ሄሞፊስስ ኢንፍሎዌንዜ ቢ በአንድ ላይ ተደባልቀው ይሰጣል።

መታወቅ ያለባቸው ቁልፍ ነጥቦች

- ❖ ከ5ዓመት ዕድሜ በታች የሆኑ ሕጻናት በበሽታው ዋነኛ ተጠቂዎች ናቸው።
- ❖ በሄሞፊስስ ኢንፍሎዌንዜ ቢ የሚመጡ ባክቴሪያዎች በአፍንጫና በጉሮሮ ውስጥ የሚኖሩ ሲሆን ባክቴሪያዎች ያሰባቸው ሰዎች በሚያስነጥሱበትና በሚስሉበት ጊዜ ወይም ሌላ ሰው ተላላቅሱ።
- ❖ ሄሞፊስስ ኢንፍሎዌንዜ ቢ ባክቴሪያ ተሸካሚ ልጆች በሽታው ምልክት ሳይታደባቸው ስሌቶች ሲያስተላልፉ

ይችላሉ። ከእነዚህ በበሽታው ከሚያዙት ውስጥ ከ5-10% የሚሆኑት ሲሞቱ ይችላሉ። ተቀረት ማስትም ከ15-30% በሆነ ሁኔታ ሰው ሰው ሰው ለሰው መጨረሻ ድረስ ስብረቶቹ የሚኖር የሕይወት ጉዳት ሲያጋጥማቸው ይችላሉ።

- ❖ ሄሞፊሎስ ኢንፍሎዌንዛ በሆስፒታል ውስጥ የሚኖሩ ምትክ ማድረግ ገትርን ጸመው ይችላሉ።
- ❖ ሄሞፊሎስ ኢንፍሎዌንዛ በሆስፒታል ውስጥ በሚገኙ ተሰጪ መጠጫዎች (antibiotics) ሲታከም ይችላሉ።
- ❖ በሄሞፊሎስ ኢንፍሎዌንዛ በሆስፒታል ውስጥ በሚገኙ በጨቅሳ ሕጻንነት ጊዜ በሚሰጡ ክትባቶች (Pentavalent) መከላከል ይቻላል።

4.8. ከፍኝ / Measles/

ከፍኝ በዓይን በማይታዩ ረቂቅ ሻይረስ አማካይነት የሚመጣ በሽታ ነው። ይህ በሽታ በጣም አደገኛ የሆነ የህፃናት በሽታ ሲሆን በክትባት ከምንከላከላቸው በሽታዎች ይበልጥ ህፃናትን በከፍተኛ ደረጃ የሚገድል በሽታ ነው።

ከፍኝ ድህነት፣ ተፋፍጎ የመኖር ችግርና ያልተከተቡ ህፃናት ባለብት ቦታ የበለጠ ተስፋፍቶ ሊገኝና ህፃናትን ሊያጠቃ ይችላል። የከፍኝ በሽታ በቀላሉ በመዛመት በአጭር ጊዜ በርካታ ህፃናትን በማጥቃት ከፍተኛ የጤና ችግር ማድረስ የሚችል ነው። ደካማ አካል ያላቸውና በቂ ምግብ የማይገኙ ህፃናት የበለጠ በከፍኝ በሽታ ተጠቂዎች ናቸው።

የበሽታው መተላለፊያ መንገድ

የኩፍኝ በሽታ ከታመመ ህፃናት ወደ ጤናማ ህፃናት በቀላሉ የሚተላለፈው በአየር አማካይነት ነው። ይህም ማለት በበሽታው የተያዘ ህፃን ሲያስለውና ሲያስነጥሰው በሚሊዮን የሚቆጠሩ የበሽታው አምጪ የሆኑት ቫይረሶች ወይም ጀርሞች ወደ አካባቢው ተሰራጭተው አየሩን ይበክላሉ። በዚህም ምክንያት በታመመው ህፃን አጠገብ የሚገኝ ጤናማ ህፃን በኩፍኝ አምጪ ጀርሞች የተበከለውን አየር ወደ ውስጥ በማስገባት /በመተንፈስ/ በበሽታው ሊያዝ ይችላል።

የመከላከያ ዘዴ

ኩፍኝን መከላከል የሚቻለው ህፃናትን በወቅቱ በማስከተብ ነው።

*የኩፍኝ በሽታ የቅድመ ማጥፋት(Pre-elimination) የዘመቻ ክትባት በሃገራችን በየ 2 ዓመቱ በመስጠት ላይ ነው። አራት አላማዎች ቢጠቀሱ፡-

የኩፍኝ የቅድመ ማጥፋት አላማዎች

1. የመደበኛ ክትባትን ሽፋን ከ90% በላይ ማድረስ፤
2. ከአምስት አመት በታች ላሉ ህፃናት የኩፍኝ ክትባት ተጨማሪ ዕድል መስጠት፤
3. የኩፍኝ በሽታ ቅኝት ማድረግ፤
4. በኩፍኝ በሽታ የተያዙ ልጆችን ተገቢውን ህክምና መስጠት፤

5 የክትባት ፕሮግራም፣ የምንጠቀምባቸው የክትባት ዓይነቶች

በኢትዮጵያ የክትባት ፕሮግራም የምንጠቀምባቸው የክትባት ዓይነቶች፣ የሚሰጡበት ሰዓት እና የሚሰጥበት መንገድ

የክትባት ዓይነት	ክትባቱ ባህሪ	ክትባቱ የሚሰጠበት መጠን	ክትባቱ የሚሰጠበት የሰውነት ክፍል	የሚሰጥበት መንገድ	የሚሰጠው መጠን
ቢ.ሲ.ጸ. (BCG)	ተጠቃሚ በህይወት ካሉ ጠላት ተህትክ ሆኖ	ህፃኑ ከተወለደ በኋላ አስዚያ 1 ዓመት ሳይሆን (ቢ.ቻል ከደተወሰደ)	በቀኝ ክንድ	ከቆዳ ስር (ID)	0.05 ሲ.ሲ / ከ1 አመት በፊት / 0.1 ሲ.ሲ /ከ1 ዓመት በላይ/

የክትባት ዓይነት		ክትባቱ ባህሪ	ክትባቱ የሚሰጠበት □□ሜ	ክትባቱ የሚሰጠበት የሰውነት ክፍል	የሚሰጥበት መንገድ	የሚሰጠው መጠን
□□□ (OPV)	0	ተ□□መ□ በህይወት ካሱ □□ሸ□□ ተህ□ከ □ሚ□□□	ህፃኑ እንደተወለደ	በሕፍ	በሕፍ	2 □-ብ□
	1		ህፃኑ 6 ሳምንት □□ሜ ሲሞሳ□	በሕፍ	በሕፍ	2 □-ብ□
	2		ህፃኑ 10 ሳምንት □□ሜ ሲሞሳ□	በሕፍ	በሕፍ	2 □-ብ□
	3		ህፃኑ 14 ሳምንት □□ሜ ሲሞሳ□	በሕፍ	በሕፍ	2 □-ብ□
ፔንቲቫላንት	1		ህፃኑ 6 ሳምንት	በጭን ሳይ	በጡንቻ	0.5 ሲሲ

የክትባት ዓይነት		ክትባቱ ባህሪ	ክትባቱ የሚሰጠበት □□ሚ	ክትባቱ የሚሰጠበት የሰውነት ክፍል	የሚሰጥበት መንገድ	□□ሚ □□ መጠን
(DPT- HepB-Hib)		□ 5 በተሰጸ □ መንገዶች የተሰሩ ክትባቶች ወይም ነዉ	ህፃኑ 6 ሳምንት □□ሚ ሲሞላ□		በጡንቻ □ሰዓ	
	2		ህፃኑ 10 ሳምንት □□ሚ ሲሞላ□	በጭን ሳይ	በጡንቻ □ሰዓ	0.5 ሲሲ
	3		ህፃኑ 14 ሳምንት □□ሚ ሲሞላ□	በጭን ሳይ	በጡንቻ □ሰዓ	0.5 ሲሲ
የክፍኝ ክትባት (Measles)		ተ□□መዉ በህይወት ካሉ □ክሽ□□ ተህ□ክ □ቋሚ□□□	ህፃኑ 9 ወር □□ሚ ሲሞላ□	በግራ ክንድ	ክቆዳ ውስጥ (SC)	0.5 ሲሲ

5.1. የፖሊዮ ክትባት (Polio)

የልጅነት ልምሻን የምንከላከልበት የክትባት መድኃኒት የተሰራው ከተዳከመ ቫይረስ ነው። የፖሊዮ ክትባት መድኃኒት ደብዛዛ ቀይ ወይም ደብዛዛ ቢጫ የሆነ ፈሳሽ ሲሆን የጠብታ ክዳን ባላቸው ትናንሽ ብልቃጦች ሰቀመዳ። የፖሊዮ ክትባት መድኃኒት የሚሰጠው በአፍ ሲሆን መጠኑም ሁለት ጠብታ ነው። የፖሊዮ ክትባት መድኃኒት ከሌሎች ክትባቶች ይልቅ በቀላሉ በሙቀት ሊጉዳ ይችላል።

5.2. የኩፍኝ ክትባት መድኃኒት (Measles)

የኩፍኝ ክትባት የሚሰራው ከተዳከመ "የሚዝልስ ቫይረስ" ነው። ይህ ክትባት መድኃኒት በመያዣው ጠቆር ባለ ብልቃጥ ሥር ደረቅ ዱቄት ሆኖ ይመጣል። ይህም ሊሆን የቻለው ፋብሪካው መድኃኒቱን አቀዝቅዞ ስለሚያደርቀው ነው። የክትባት መድኃኒቱን ጥቅም ላይ ለማዋል አብሮ የመጣውን መበጥበጫ ተጠቅሞ በመበጥበጥ ደረቅ ዱቄት የነበረውን መድኃኒት ፈሳሽ ማድረግ ያስፈልጋል። የተበጠበጠው የኩፍኝ ክትባት በህፃናት ቆዳ ውስጥ /SC/ በመርፌ ይሰጣል። ክትባቱ በቀላሉ በሙቀት ሊጉዳ ይችላል። ስለሆነም ማህበረሰብ

ቅቃ መጠናቸው ተጠብቆ ቢቀመጡ ፍቱንነቸው /Vaccine potential/ ተብቆ ስብ ሲቆ ይችላሉ። ተበበበ የኩፍኝ ክትባት ግን ቅዝቃዜው ስጥ ቢቀመጥም መበላሸቱ ስለማይቀር ወዲያው በመጠቀም /ስድስት ሰዓት ያህል ብቻ/ የቀረውን በአግባቡ ማስወገድ ያስፈልጋል። ምንጊዜም ቢሆን የኩፍኝ ክትባት አብሮት በመጣው መበጠጫ ብቻ ተጠቅሞ መበጠጥ ግዴታ ነው።

5.3. "ቢሲጂ" (B.C.G.)

ቢሲጂ የሳንባ ነቀርሣ በሽታን የሚከላከል ክትባት ነው። ቢሲጂ ከተዳከም ባክቴሪያ የተሰራ የክትባት መድኃኒት ነው። ይህ ክትባት ቀዝቅዞ የደረቀ ሲሆን በዱቄት መልክ ተዘጋጅቶ ይመጣል። ቢሲጂን አብሮት በሚመጣው መበጠጫ (diluent) መበጠጥ ያስፈልጋል። ቢሲጂ አብሮት በመጣው መበጠጫ ብቻ እንጂ በሌላ መበጠጫ ተጠቅሞ መበጠጥ አይቻልም። የተበጠጠው የቢሲጂ ክትባት በላይኛው ቆዳ ሥር በመርፌ ይሰጣል። የቢሲጂ ክትባት በይበልጥ ሊጎዳ የሚችለው በፀሐይ ጨረር ስለሆነ ይህንኑ ለመከላከል የሚቀመጥባቸው ብልቃጦች ብዙውን ጊዜ ጥቀር ወይም ቡናማ መልክ ያላቸው ናቸው። የቢሲጂ ክትባት በሙቀት ሊጎዳና ሊበላሽ ይችላል። ነገር ግን ሙቀት የፖሊዮንና የኩፍኝ ክትባቶችን ያህል ፈጥኖ ቢሲጂን አይጎዳም። ያልተበጠ

በጠ የቢሲጂ መድኃኒት በተገቢ ሁኔታ ፍሪጅ ውስጥ ከተቀመጠ ፍቱንነቱን ሳያጣ ለብዙ ጊዜ ሊቆይ ይችላል። ደርቆ የተዘጋጀ ስለሆነ በቅዝቃዜ አይበላሽም። የተበጠ በጠ የቢሲጂ ክትባት ግን በአጭር ጊዜ ውስጥ ፍቱንነቱን ያጣል። በተጨማሪም ሌሎች የውጭ ባክቴሪያዎች ሊያደጉበት ስለሚችሉ የቢሲጂ ክትባት መድኃኒት ከተበጠበጠ በኋላ በስድስት ሰዓት ጊዜ ውስጥ ጥቅም ላይ መዋል አለበት። የተረፈ ካለ ግን በአግባቡ ማስወገድ ይገባል።

5.4. የአምስቶች ውህድ ክትባት Pentavalent (DTP-HepB-Hib)

□□ቴ ሂ□□ይትስ ቢና ሂሞሬስስ ኢንፍሎዌንዜ □□□ ቢ ድብልቅ ክትባት የአምስቶች ውህድ ክትባት (pentavalent vaccine) ተብሎ። □□ራሱ። ምክንያቱም 5 በሽ□ዎችን ማስትም ዘገ ስናዳን፣ ትክትክን፣ መንጋጋ ቅሬፍን፣ ተሳሳ□ የጉበት በሽ□ን በሂሞሬስስ ኢንፍሎዌንዜ □□□ ቢ የሚያስከትላቸው የሳምባ ምችና ማጅራት ገትርን የሚከላከሉ አምስት የክትባት ዓይነቶችን በአንድ አጠቃላይ የያዘ ስለሆነ ነው። ይህን ክትባት አንድ ሕጻን □ንደተወሰደ የማይከተበው ቢሆንም በተገቢው የዕድሜ ክልል በክትባት ክፍለ ጊዜያት □ንዲከተብ ያደርጋል ።

**በድብልቅ ክትባት ሳቢዶ ሲከተሉ የሚችሉ የማይፈሰጉ ክስተቶች
(potential side-effects)**

ይህ ድብልቅ ክትባት የሚያስከትለው ድህረ ክትባት የሕመም ስሜትና የሰውነት መቆጣት ዲፒቲ ብቻውን ከሚያስከትለው ጋር ማሳሰብ። አሰጊ የሆነ የሰውነት መቆጣትና ሕመም በተከታታይ ላይ ከታየ የጤና ባለሙያው ወዲያውኑ ስቅርብ አስቃው ወይም ተቆጣጣሪው የማስታወቅ ኃላፊነት አለበት። ከተከተቡ በኋላ ከፍተኛ የሰውነት መቆጣት ወይም ሕመም የሚሰማቸው ልጆች ክትባቱን ሲላ ጊዜ መውሰድ አይኖርባቸውም። መጠነኛ የሰውነት መቆጣት ከክትባቱ በኋላ ሲከሰቱ የሚችሉት ከዚህ የሚከተሉት ናቸው። ክትባቱ በተሰጠበት አካባቢ ጥቂት ልጆች የቀሰሰ ስሜት ቅሳት ወይም እብጠት ስሜት የሚሰማቸው ሲሆን ይህም ከክትባቱ በኋላ ከ1 ሰዓት በኋላ 3ቀን ባለው ጊዜ ውስጥ ሲጠፋ ይችላል። ጥቂት ልጆች መጠነኛ ትኩሳት ይኖራቸዋል።

ስለ አምስቱ ክትባቶች ውህጋት መጠቀም ያቀጣቸው ቁልፍ መሰረታዊ ነገሮች

- ክትባቱ መሰጠት ያለበት የሕጻኑ ዕድሜው 6ሳምንት፣10 ሳምንትና 14 ሳምንት ሲሆን ነው።
- 6ሳምንት፣10 ሳምንትና 14 ሳምንት ከተከተበ በኋላ ቆይቶ የሚወስደው ክትባት (Booster dose) ሲሆን።
- ከክትባት በኋላ ሲከሰት የሚችል የሰውነት መቆጣት(Adverse reactions) ,ክትባቱ በተሰጠበት አካባቢ መካከለኛ ሕመም ስሜት ሲሰማ የሚችል ሲሆን መላ

ሰውነትን ደዳረሰ የሰውነት መቆጣት ስሜት ብዙውን ጊዜ በብዙዎች ላይ ይጻፋል።

➤ ክትባቱ ከ 2-8 ዲግሪ ሴንቲግራድ መካከል መቀመጥ አለበት።

ማሳሰቢያ:- የአምስቶቹ ውህድ ክትባትን ህፃኑ በንደተወሰደ ክፍላወጥ ከሰዓት ጋር በላይ ስሆነ ህፃን አይሰጥም።

5.5. የክትባቶች አስፈላጊ ክስተቶች (Side effects)

5.5.1 የፖሊዮ ክትባት አስፈላጊ ክስተቶች

ህፃናት የፖሊዮ ክትባት ከወሰዱ በኋላ ምንም የተለየ ምልክት አያሳዩም። ክትባተኛው ጉዳት የሌለው ነው። ሆኖም ህፃኑ የፖሊዮ ክትባት በሚሰጥበት ጊዜ ተቅማጥ ቢኖረው ተቅማጡን የፈጠሩት ጀርሞች የተሰጠውን ክትባት በትክክል እንዳይሰራ ሊያደርጉ ስለሚችሉ ህፃኑ ክትባቱን ከጨረሰ በኋላ በአንድ ወር ልዩነት አንድ ተጨማሪ የፖሊዮ ክትባት እንዲወስድ ማድረግ ጠቃሚና ተገቢ ነው።

5.5.2 የቢሲጂ ክትባት አስፈላጊ ክስተቶች (Side effects)

ህፃናት የቢሲጂን ክትባት በወሰዱ ሁለተኛ ሳምንት አካባቢ በተከተቡበት ቦታ ላይ 10 ሚ.ሜትር ያህል ስፋት ያለው ቀይ ለስላሳ እብጠት ይፈጥራል፡ ይህ እብጠት ከጥቂት ቀናት በኋላ ሰንበት ብሎ የሚቆስል እባጭ ይሆናል። በመጨረሻም 5ሚ.ሜትር ስፋት ያለው ጠባሳ ይፈጥራል። ይህም ክትባቱ በትክክል መስራቱን ያመለክታል፡ ስለዚህ እናቶች በዚህ ሁኔታ እንዳይደናገጡና በቀስሎ ላይም መድኃኒት ወይም ሌላ ነገር ከማድረግ እንዲቆጠቡ ተገቢ ምክር መስጠት ይገባል። ሆኖም የቢሲጂ ክትባት በሚሰጥበት ጊዜ በስህተት ንጽህናው ባልተጠበቀ መርፌና ስሪንጅ ከተጠቀሙ፣ ክትባቱ በትክክለኛ መንገድ ካልተሰጠና ከቆዳ በታች በጥልቀት ከገባ፣ ክትባቱን ከተገቢው መጠን በላይ ከተሰጠ ከተለመደው የቢሲጂ ክትባት ባህሪ ውጭ የሆነና ትልቅ እባጭ ሊያስከትል ይችላል። ስለዚህ የቢሲጂን ክትባት በከፍተኛ ጥንቃቄና በተገቢ መንገድ መክተብ አስፈላጊ ሲሆን እንዲህ ዓይነት ችግር ያለበት ተከታቢ ህፃን ሲያጋጥም ወላጆችን በማረጋገጥ ወደሚቀጥለው ጤና ድርጅት /ጤና ባቢያ/ መላክ መከታተልና ሁኔታውን ማረጋገጥ ያስፈልጋል።

የቢሲጂ ክትባት የማይሰጥበት ሁኔታ መገንዘብ ለምሳሌ፣
contra indication

- ◆ ህፃኑ የኤድስ በሽታ ምልክት የታየበት ከሆነ የቢሲጂ ክትባት አይሰጥም።

- ◆ ህፃኑ እንደተወለደ (BCG) ክትባት ያልተከተበ ከሆነና በሌላ የክትባት ፕሮግራም ህፃኑ ከቤተሰቡ ጋር ከመጣ የኤድስ ምልክቶች መኖር አለመኖራቸውን ማረጋገጥ፤ ህፃኑ ከኤድስ ምልክቶች ነፃ ከሆነ ክትባቱን መስጠት ያስፈልጋል።

5.5.3 የአምስቶች ውህድ ክትባት አላስፈላጊ ክስተቶች (side effect)

- ◆ ህፃናት ክትባቱን በወሰዱበት ቀን ምሽት ላይ መነጫነጭ /መቅበጥና ትኩሳት ይሰማቸዋል። ሆኖም ትኩሳቱ በአንድ ቀን ጊዜ ውስጥ መቆም አለበት፤
- ◆ አንዳንድ ህፃናት ከክትባቱ በኋላ 24 ሰዓት በላይ ቆይቶ የሚመጣ ትኩሳት ክትባቱ ያስከተለው ባለመሆኑ ለህፃኑ ተጨማሪ ምርመራ ቢደረግለት ይመረጣል፤
- ◆ አንዳንድ ህፃናት ክትባቱን በወሰዱበት ቦታ ላይ የመቅላት ስዳሴም የማበጥና የማሳመም ስሜት ሊታይባቸው ይችላል። ስለዚህ ለእናቶች ተገቢውን ምክር በክትባት ወቅት መስጠት አስፈላጊ ነው፤
- ◆ ህፃኑ ከተከተበ ከአንድ ሳምንት በኋላ በተከተበበት አካባቢ ህመምና እብጠት ከተከሰተ የአካል መመረዝና ቀጥሎም መግል የያዘ እባጭ ሊያስከትል የሚችል ችግር ተፈጥሯል ማለት ነው። ይህም ሊሆን የሚችለው ክትባቱ ንጽህናው ባልተጠበቀ መርፌና ሲሪንጅ ከተሰጠና እንዲሁም በትክክለኛው መንገድ ማለትም በጡንቻ ውስጥ ካልተሰጠ ነው። ስለዚህ

የፔንቭሰንት ክትባት በሚሰጥበት ጊዜ ተገቢውን ጥንቃቄ ማድረግ አስፈላጊ ነው። እንዲህ ዓይነት ችግር ያለበት ተከታቢ ካጋጠመ የጤና ኤክስቴንሽን ሠራተኞች ተከታቢውን ወደ ጤና ድርጅት /ጤና ጣቢያ/ በመላክ ሁኔታውን መከታተልና በዚህ ስብብ የክትባቱን አገልግሎት የሚገቡ አሉታዊ ቅስቀሳ እንዳይፈጠር ተገቢውን ትምህርት መስጠት ይገባል።

5.5.4 የኩፍኝ ክትባት አሳስፈላጊ ክስተቶች (side effect)

- ◆ ህፃናት የኩፍኝ ክትባት ከተከተቡ አንድ ሣምንት በኋላ ከ1 እስከ 3 ቀን የሚቆይ ትኩሳትና መጠነኛ የሰውነት ላይ ሽፍታ ሊታይባቸው ይችላል። ስለዚህ ይህን በተመለከተ ለወላጆች በቂ ምክር መስጠት አለበት።

5.6 ክትባቶች ቶሎ የማይሰጡባቸው ሁኔታዎች

- ◆ ክትባቶች እንዳይሰጡ የሚከለክሉ ሁኔታዎች ብዙም አይደሉም። ሆኖም ለማንኛውም የኤድስ በሽታ ምልክት ለታየበት ህፃን የቢሲጂ ክትባት አይሰጥም።
- ◆ የፔንታቫለንት ክትባት ከወሰደ በኋላ በክትባቱ ምክንያት የማንቀጥቀጥ ወይም ራስን የመሳት ምልክት ከታየበት የፔንታቫለንት ክትባት ዳግመኛ መውሰድ የለበትም፤

- ◆ የታመመ ህፃን ለማስከተብ ፈቃደኛ ያልሆነውን እናት እንድታስከትብ ማስገደድ አይገባም። ነገር ግን እናቲቱን በሚገባ ማስተማርና ማሳመን አስፈላጊ ነው።

ስለዚህ ከዚህ በላይ ከተጠቀሱት ሁኔታዎች በስተቀር ክትባት ለመስጠት የሚከለክሉ ሁኔታዎች የሌሉ ስለሆነ የታመሙ ትኩሳት ያላቸውና የምግብ እጥረት ያላቸውን ህፃናት እንደወትሮው መከተብ ይቻላል።

5.7. የመንጋጋ ቆልፍ መከላከያ ክትባት አሰጣጥ /ቴታነስ ቶክ ሶይድ/

- ◆ የቲቲ ክትባት የሚሰጠው መንጋጋ ቆልፍ በሽታን በአናቶችና ሕፃናት የመንጋጋ ቆልፍን ለመከላከል ሲሆን በፈሳሽ መልክ በብልቃጥ ተዘጋጅቶ የሚመጣ ክትባት ነው። በመውለድ እድሜ ክልል ለሚገኙ ሴቶች ከ (15-49 ዓመት ክልል ላሉት) በክንድ ጡንቻ ውስጥ አምስት ጊዜ ይሰጣቸዋል። ይህ ክትባት ለነፍሰጡርም ሆነ ነፍሰጡር ላልሆኑ ሴቶች የሚሰጥ ነው።

በኢትዮጵያ የክትባት ፕሮግራም ቲቲ (TT) ክትባት ስራዎች
 ሰሌዳ

የክትባት ዓይነት	ክትባቱ የሚሰጠበት ☐ ሰዓት	ክትባቱ የሚሰጠበት የሰዓታት ☐ ሰዓት	የሚሰጥበት መንገድ	☐ ቋንቋ ☐ መጠን
ቲቲ1	☐ ድምጽ የሆነው ከ 15-49 ዓመት ያሉ ሴቶች	በግራ ክንድ	በጡንቻ ውስጥ	0.5 ሲሲ
ቲቲ2	☐ ስራ ☐ ስራ ☐ ስራ ☐ ስራ ☐ ስራ ክትባት ከወሰዱ ከ ስንድ ወር (4 ሳምንት) በኋላ	በግራ ክንድ	በጡንቻ ውስጥ	0.5 ሲሲ
ቲቲ3	ሁለተኛው የቲቲ ክትባት ከወሰዱ ከ6 ወር በኋላ	በግራ ክንድ	በጡንቻ ውስጥ	0.5 ሲሲ
ቲቲ4	ሦስተኛው የቲቲ ክትባት ከወሰዱ ከ ስንድ ዓመት በኋላ	በግራ ክንድ	በጡንቻ ውስጥ	0.5 ሲሲ
ቲቲ5	ስራተኛው የቲቲ ክትባት ከወሰዱ ከ ስንድ ዓመት በኋላ	በግራ ክንድ	በጡንቻ ውስጥ	0.5 ሲሲ

6. የክትባት መድኃኒት አድገትና አጠቃቀም

ክትባቶችና የሚያበላሹ ሁኔታዎች

ክትባቶች ተጠቃሚ ጥንቃቄ ካስተደረገላቸው በቀላሉ ከጥቅም ውጭ ሆነው ፍጥነት አይኖራቸውም። ፍጥነታቸውን ጸጋ ክትባቶች ከበሽታ ሲከላከሉ አይችሉም። ስለዚህ ክትባቶችን ሲያበላሹ ስለሚችሉ አውቆ ተገቢውን ጥንቃቄና አድገት ማድረግ ጠቃሚ።።።

ሙቀት፣

ያልተፈለገ መጠን ያለው ሙቀት ማለትም ከ8 °C በላይ የሆነ ሙቀት ክትባቶችን የሚያበላሽ ሲሆን በተለይም የፖሊዮንና የኩፍኝን ክትባቶች በይበልጥና በፍጥነት ሊጎዳ ይችላል።

የፀሐይ ብርሃን

የፀሐይ ብርሃን በይበልጥ የሚያጠቃቸው የቢሲጂንና የኩፍኝ ክትባቶች ነው። በተለይ የቢሲጂን ክትባት በከፍተኛ ደረጃ ሊያበላሽ ይችላል።

ቅዝቃዜ

ቅዝቃዜ ለአብዛኞቹ ክትባቶች ተስማሚ ቢሆንም ከመጠን ያለፈ ቅዝቃዜ ግን ማለትም ሁለት ዲግሪ በታች የሆነ ቅዝቃዜ የፔንታቫለንትንና የቲቲን ክትባቶች ከጥቅም ውጭ ሊያደርግ ይችላል።

ማሳሰቢያ

- ◆ ሁሉም የክትባት መድኃኒቶች ከዜስት ዲግሪ ሱልጸሽስ እስከ ስምንት ዲግሪ ሴንቲ ግሬድ ($2^{\circ}\text{C} - +8^{\circ}\text{C}$) መካከል በፍሪጅ ውስጥ መቀመጥ ይኖርባቸዋል።
- ◆ የፔንታቫለንትና ቲቲ ክትባቶች ወደ በረዶነት መለወጥ የለባቸውም።
- ◆ ክትባቶች ፀሐይ ላይ በማንኛውም ጊዜ መቀመጥ የለባቸውም።
- ◆ የአገልግሎት ጊዜያቸው ያለፈ ክትባቶች (expired vaccines) ክትባቶች ጥቅም ላይ መዋል አይችሉም። ይልቁንም በፍጥነት ቁራቸውን መዝግቦ መያዝና ማስወገድ ያስፈልጋል። ለሚቀጥለው የበላይ ክፍልም ሪፖርት ማድረግ ተገቢ ነው።

ጥራቱንና ብቃቱን የጠበቀ የክትባት አቅርቦት መኖር ተጠቃሚዎች ተፈላጊውን ክትባት በማግኘት ከበሽታ ራሳቸውን እንዲከላከሉ ሁኔታዎችን □□ ያርሳቸዋል። ክትባቶች በመጠን ብቻ ማሟላት ሳይሆን ጥራታቸው ተጠብቆ ተፈላጊ ውጤቶችን እንዲያመጡ በጤና ድርጅቶች በሚቀመጡበትና ወደ ውሱ ገብ አገልግሎት

በሚወሰዱበትና በሚመሰሉበት ወቅት በተገቢው የቅዝቃዜ መጠን መቀመጥ ይኖርባቸዋል። የቅዝቃዜ መጠንን ስመጠበቅ የሚያስችሉ እቃዎች /equipments/ ከዚህ በታች የተዘረዘሩት ናቸው።

- ማቀዝቀዣዎች (Refrigerators, cold rooms, deep freezers)
- Cold Boxes
- Vaccine carriers
- Foam pad, ice pack ወጢት. ናቸው።

በኢትዮጵያ በክትባት ፕሮግራም የምንጠቀምባቸው የክትባት መድሃኒቶች በጤና ድርጅት ሲቀመጡም ሆነ ወደ ክትባት ጣቢያ ሲጓዙ ከ2°C - 8°C በሆነ የሙቀት መጠን መያዝ አስባቸው ። ትኩረት የሚሰጠው ክትባት ስሙቀት ብቻ እንዳይጋሰጥ መከላከል ብቻ ሳይሆን ከመጠን ያሰፈ ቅዝቃዜ ደግሞ እንዳንድ ውድና አስፈላጊ ክትባቶችን ዋጋ እንደሚያሳጣቸው ይታወቃል። ስምሳሌ ከ2°C በታች የወረቀቅ ቅቃቅ ጠቂቅ ርና ፔንታቫስንት (DPT-HepB-Hib) ክትባቶችን የሚጠበቀውን አገልግሎት እንዳይሰጡ ያደርጋል። ስለሆነም ክትባቶች ጥራትና ብቃታቸው ተጠቅሞ እንዲቆዩ በሚፈለገው የቅዝቃዜና የሙቀት መጠን ክልል መቀመጥ ይኖርባቸዋል። ክትባቶች በሚጓዙበት ወቅት መጠቀም ያስብን /Chilled water or conditioned Ice packs/ መሆን አስበት በቀጥታ በበረዶ ላይ አስቀምጦ ማጓጓዝ /Freeze sensitive/ የሆኑትን ክትባቶች (እንደነ ቲቲ እና ፔንታቫስንት) ዋጋቸውን እንዳያጡ ያደርጋል።

በክትባት ፕሮግራም ክትባት የምንሰጥበት መርፌ AD syringe ነው። ስለንዲ ብቻ ከተሰጠበት በኋላ በድጋሚ እንዳንጠቀምበት ሆኖ የተሠራ መርፌ ነው። በክትባት የተጠቀምንባቸው መርፌዎችና

ሲሪንጆች ከተጠቀሙ በኋላ ስመክደን ሙከራ ሳይደረግ በንዳሱ Safety box ተጠራቅመው ህብረተሰቡን በማደጉዳ ሁኔታ በደንብ በተጠበቀ የቆሻሻ ጉድጓድ ውስጥ ወይም በኢንሲኔሪተር ውስጥ መቃጠል ይገባቸዋል።

ቋቋመረ /የተከፈቱ/ ክትባቶች በቀጠጠ ስሙታም ሲሲ

ቀደም ሲል ከአንድ ዶዝ በላይ የደዘ በፈሳሽ መልክ በብልቃጥ የተዘጋጁ ክትባቶች አንዱ ከተከፈቱ በኋላ የክትባት ክፍለ ስሙታ ሲደበቃ የደዘት ክትባት ባደልቅም ይጣሉ ነበር። በአሁኑ ጊዜ ግን በአዲሱ ፐሲቲቪ (MDOVP) በፈሳሽ መልክ የተዘጋጁ ከአንድ ዶዝ በላይ የክትባት መድሃኒት የደዘ ብልቃጦች ከተከፈቱ በኋላ ስከ 28 ቀን መሰቀም ስቻላል። ይህን ስማድረግ ግን የሚከተሉት 4 ነገሮች መሟላት ይኖረባቸዋል።

1. የአገልግሎት ጊዜያቸው ካላሰፈ፣
2. በትክክልና የቅዝቃዜ ሰንሰለት ከተቀመጡ እና ከተጓጉዙ፣
3. የብልቃጡ የሙቀት ጠቋሚ ትባቱ ከዓቅም ወጪ መሆኑ ካሳመሰከተ (Vaccine Vial Monitor-VVM did not reach discard point)
4. የብልቃጡ የሙቀት ጠቋሚ ዉሃ ዉስጥ ካልተነከረ እና ሁሉም ዶዞች ሲወጡ ከብክለት ነፃ በሆነ መንገድ ከሆነ (aseptic technique has been used to withdraw all doses)

7. የክትባት ተገባራት ማስፈጸሚያ ስልቶች

የክትባት አገልግሎት ማስፈጸሚያ እያንዳንዱን ህፃን ለመድረስ ጭማሪ እና ደርሶ መልስ የክትባት ጣቢያዎች መክፈትና ማስፈጸሚያ ለእያንዳንዱ ህብረተሰብ እንዲደርስ ማድረግ አንዱ ስልት ነው። በተጨማሪም ከጤና ድርጅቶች በጣም ርቀው ሰሚገኙ እና በቀላሉ መድረስ ለማይችሉ እና ተንቀሳቃሽ ሰዎች የህብረተሰብ ክፍሎች ደግሞ ተንቀሳቃሽ የክትባት አገልግሎት ተመራጭ ስልት ነው።

የክትባት ፍላጎት (Demand) ለመጨመር የምንከተለው ስልት

ህብረተሰቡን የክትባት ተጠቃሚ ለማድረግ ትምህርትና ቅስቀሳ ማካሄድ ወሳኝ ነው። ህብረተሰቡን ማረጋገጥና ጥራት ለማረጋገጥ የጤና እክስቴንሽን ባለሙያዎች ከግንባር ቀደም የጤና ተባባሪዎች ጋር በየቀበሌው የሚሠሩትን የክትባት ሥራዎች በማቀድ፣ በመገምገምና ከቀበሌው መስተዳድር ጋር በመሆን ህብረተሰቡን በማስተማርና በመቀስቀስ ማሳተፍ በጣም አስፈላጊ ስልት ነው።

የክትባት ፍላጎት (Demand) ለመጨመር የምንከተለው ስልት

ህብረተሰቡን የክትባት ተጠቃሚ ለማድረግ ትምህርትና ቅስቀሳ ማካሄድ ወሳኝ ጉዳይ ነው። ህብረተሰቡን የጥራት ለማረጋገጥ የጤና እክስቴንሽን ባለሙያዎች ከግንባር ቀደም የጤና ተባባሪዎች ጋር በየቀበሌው የሚሠሩትን የክትባት ሥራዎች በማቀድ፣ በመገምገምና ከ ከቀበሌው መስተጋብር ጋር በመሆን ህብረተሰቡን በማስተማርና በመቀስቀስ ማሳተፍ በጣም አስፈላጊ ስልት ነው።

በክትባት በሽታዎችን ለመቀነስና ለመቆጣጠር መከተል የሚገባ ስልት

ከመደበኛው የክትባት ስገልግሎት በተጨማሪ የፖሊዮ፣ ኩፍኝና ና መንጋጋ ቅሬሬ በሽታዎችን ለማጥፋት ወይም ለመቆጣጠር ዘመቻ ማካሄድ እና የበሽታዎች ቅኝት ማካሄድ ቁሬሬ ስልት ነው።

የፖሊዮን በሽታ ለማጥፋት የምንከተላቸው ስልቶች

1. ሙሉ በሙሉ ማጠጋጠም ክትባት ስፋንን ከፍ ማድረግ፤ ከ 1 ዓመት በፊት ለሆኑ ህፃናት በመደበኛ ክትባት ሦስት ሙሉ የፖልዮ ክትባት በመከተብ ቢያንስ 90% ስፋን መጠጋጠም።
2. ሙሉ የክትባት ዘመቻ ማካሄድ፤ ከ 5 ዓመት በፊት ለሆኑ ህፃናት በዘመቻ መልክ ተጨማሪ የፖሊዮ ክትባት በመስጠት የፖሊዮ ቫይረስ ስርጭትን ማቆም።
3. ሙሉ ጠረጋ ዘመቻ ማካሄድ (conducting mop up campaign)
4. ሙሉ መሰል ልጅነት ልምሻ ቅኝት (AFP Surveillance)

ኩፍኝን ለመቆጣጠር የምንከተላቸው ስልቶች፣

1. ሙሉ በሙሉ ኩፍኝ ክትባት ስፋንን ከፍ ማድረግ፤
2. ተፈ ማሪ ክትባት በ ዘመቻ መልክ መስጠት፤

3. በኩፍኝ የታመሙ ህፃናትን በአግባቡ መንከባከብ እና መከምብ፡
4. የኩፍኝ በሽታ ቅኝት(case based measles surveillance) መካሄድ፡፡

ጮንጮ ቆጠን ሰመቀነስ (Maternal and Neonatal Tetanus Elimination) ጭንክተሳቸዉ ስልቶች

1. የጮንጮ ቆጠ ክትባት በጮጠኛ የክትባት ፕሮግራም በጮሰጠ ኦድሜ ክፍል ላሉ ሴቶች በመክተብ የጮንጮ ቆጠፍ የክትባት ስፋን ክፍ ጭንዲል ማጋራት፡
2. የጮንጮ ቆጠፍ የክትባት ስፋናቸዉ ዝቅተኛ በሁኑ ዞኖች እና ወረዳዎች የጮንጮ ቆጠን ክትባት በዘመቻ መጠክ መስጠት፡፡
3. ህንጦ መንጋጋ ቆጠፍ ቅኝትን መጠቀም (Neonatal Tetanus surveillance)
4. ንፅህናዉን የጠበቀ ጭንክ ልም ማጠር (promotion of clean delivery practices)

8. በክተማ የጤና ኤክስቴንሽን ባሰሙዎዎች የሚከናወኑ

ተግባራት

- በቀበሌዉን ነዋሪ በየመንደሩ ጸሰዉ ብዛትና ስፋፈርን ማወቅ እና ካርድ ላይ ማስቀመጥ
- የሚክተቡ የእናቶች እና ህፃናት ብዛት በየመንደሩ ሰዩቶ ማወቅ እና መደዝ፤
- በቀበሌዉ ተወላጅ ህፃናትን መመገብ እና መረጽን ስክትባት ክትትል መጠቀም፤
- ህ/ሰቡን ስለ ክትባት ጥቅም ማወደዩና ማስተማር፤

- ልዩነቶችን ስለ ክትባት ጥቅም ማስተማርና የክትባት ስራ ስራ በቀበሌው ሲኖር ወይም ወደ ጤና ተቋም ሂሳብ እንዲያስከትቡ መቀስቀስ፤
- ቀበሌውን የክትባት ስራን በየወሩ ጸሐፊ ክትትል ማድረግ፤ የክትባት ስራን በቀነሰባቸው ሕክምናዎች የቀነሰበትን ምክንያት የዳሰሳ ጥናት በማካሄድ ሰደቶ ማወቅ እና ስለሌላ ርዕይ መውሰድ፤
- ከቀበሌ መስተዳድር ጋር በመሆን ቀበሌውን የክትባት ስራ ማውጣት እና የክትባት ክንውን በየወሩ መግምገም፤
- ህብረተሰቡን ክትባት እንዲጠቀም የቅስቀሳ እቅድ ማዘጋጀትና መቀስቀስ፤
- የማይሰኩት እና ልዩነቶችን ስለ ክትባት ጥቅም በማስረዳትና በመምከር ልጆቻቸውን እንዲያስከትቡ ማረጋገጥ፤
- ክትባት ያቋቋሙትን ስራ መከተብ፤
- በቀበሌ 2ኛ ወገን መስተኛ 2ኛ ደረጃ ት/ቤት ካለ እድሜያቸው ከ 15-49 ሰዎች ሴት ተማሪዎች ቲቲ ክትባት እንግልጽ ማረጋገጥ፤
- ስራ፣ ጥሬ ጥሬ ወይም የመንጋጋ ቅጠል ክትባት በዘመቻ ሲኖር ህ/ሰቡን መቀስቀስ፤
- ቋሚ ስራ መስሪ እና ተንቀሳቃሽ ሰዎችን እንደሌሎችም ስራ፣ ጥሬ ጥሬ እና መንጋጋ ቅጠል ክትባት በዘመቻ መልክ መስጠት፤

- በክትባት የምንከላከላቸው በሽታዎች ቅኝት ማካሄጫ ማቅረቢያ ለሚመሰክተው ወቅታዊ ሪፖርት ማቅረብ፤
- ስቀበሌው የጤና ኮሚቴ ስለ ክትባት ሽፋን እና በክትባት ስለምንከላከላቸው በሽታዎች ወቅታዊ ሪፖርት በማቅረብ ማቅረቢያን አመራር በመቀስቀስ ስክትባት መርሃግብር ድጋፋቸውን ማረጋገጥ፤
- ማቅረቢያ ግንባር ቀደም የጤና ተባባሪዎች እና ሌሎችም በጤና ሳይ የሚሰሩ አጋሮችን በማስተባበርና በማደራጀት በማቅረቢያው የክትባት አገልግሎት በማስፋፋት ላይ ማስተዳደር እንዲኖራቸው ማድረግ፡፡

9. ክትባት ደቋረጫ (Defaulter) ትርጉም?

ክትባት ደቋረጫ (Defaulter) ምን ማለት ነው?

አንድ ህፃን ወይም እናት በተደጋጋሚ የሚሰጡትን ክትባቶች ወይም የክትባት ዓይነቶች ሳይጨርስ ወይም ሳትጨርስ ደቋረጠ/ደቋረጠች ወይም ክትባቱን መወሰድ የነበረበትን ጊዜ ያሳስፈ/ች ማለት ነው፡፡

የክትባት ጀምሮ ማቋረጥ ምክንያቶች

- የክትባት መስጫ ቦታ ረቀ መሆን፤
- ክትባት አገልግሎት በጤና ተቋማት በቀጣይነት አስመልጠት ወይም መቋረጥ፤
- ማቅረቢያ አገልግሎት በደረሰ መልስ ማግኘት ችግር መቋረጥ፤
- ማቅረቢያ/አንክብካቤ ሰጭዎች/ በስራ ብዛት መጠመድ፤

- **ግንኙነት /እንክብካቤ ሰጭዎች/ ስለ ክትባት ጥቅም አስማወቅ፤**
- **ግንኙነት/እንክብካቤ ሰጭዎች/ ልጆቻቸው ወይም ስራሳቸው ሙሉ በሙሉ ተከትለው ስመጨረስ ምን ያህል ጊዜ እና መቼ ማስክተብ ወይም መከተብ እንዳለባቸው በሚገባ አስማወቅ፤**
- **ግንኙነት /እንክብካቤ ሰጭዎች/ ክትባት የሚሰጥበትን ጊዜ ገደብ አስማወቅ፤**
- **ህብረተሰቡን ስለ ክትባት ጥቅም በሚገባ አስማስተማርና አስመሰውጥ፤**
- **ግንኙነት/እንክብካቤ ሰጭዎች/ በጤና ተቋማት ግንኙነት አገልግሎት ለሰጪዎች ማሳሰቢያ፤**
- **አንዳንድ ጊዜ ክትባትን ተክተሰዉ የሚመጡ ቀላል ስሜቶች (ትኩሳት፣ ክትባት በተሰጠበት ጊዜ ህመም ስሜት መኖር ወይስ)፣ አስማስተማር፤**
- **የጤና ባለሙያዎች ስሜቶች/እንክብካቤ ሰጭዎች/ ያሳቸዉ አቀባበል እና ግልጋሎት አሰጣጥ ጥሩ አስመሆን፤**
- **ጤና ባለሙያዎች ስክትባት የመጡትን ህፃናት ቀላል በሽታዎች ስለታዩባቸዉ ብቻ ሳይከትቡ መመሰስ (false contraindications)**

ርዕሶችና ህፃናት ክትባት ጅምረው ሲደፈሩ መደረግ ያለባቸው ስራዎች

- ሲደፈሩ ስንገልግሉትን ስርዕሶችና ህፃናት በሚቀርባቸው ቦታና በሚመቻቸው ጊዜ ማቀረብ። ህንፃው ስማረፈው ሲቀበሉ ደክቶባት ሲቀረጠው ህብረተሰቡ በተወካዮች አማካይነት እንዲሳተፍ ማድረግ።
- ሲደፈሩ ስንገልግሉት በጤና ተቋማት በቀጣይነት እና በረዕሶ መልስ ደክቶባት መስጠት ሲደፈሩ በቀጣይነት እንዲሰጥ ግብዓቶችን ማሟላት እና ግልጋሎቱን ሳይቋረጥ እንዲሰጥ ማድረግ።
- ህብረተሰቡን ስለክትባት ጥቅም በቀጣይነት ማወያየት፤ ማስተማርና መስወጥ
- ስርዕሶች/እንክብካቤ ሰጭዎች/ ልጆቻቸው ወይም ስራሳቸው ሙሉ በሙሉ ተከትበዉ ስመጨረስ ምን ያህል ጊዜ ሲያመቹ ማስክተብ ወይም መከተብ እንዳለባቸው በሚገባ ማሳወቅ
- ስርዕሶች/እንክብካቤ ሰጭዎች/ ክትባት የሚሰጥበትን ጊዜ እና ቦታ በትክክል ማሳወቅ
- ስርዕሶች/እንክብካቤ ሰጭዎች/ ክትባትን ተከትለው ስለሚከሰቱ ስሜቶች በሚገባ ማስተማር እና ሲከሰቱም ምን ማድረግ እንዳለባቸው ማስረዳት፤
- የጤና ባለሙያዎች ስርዕሶች /እንክብካቤ ሰጭዎች (ያሳቸው አቀባበል እና ግልጋሎት አሰጣጥ ዓረ እንዲሆን ማድረግ፤

- ጤና ባለሙያዎችን ክትባት የማይሰጥባቸው ዉስን ሁኔታዎች (absolute contraindications) በትክክል ማስተማር፤

ትባታቸውን ያቋረጡትን መክትልና መክተብ

በመጠሪያ ረጅም በቀበሌው የተወሰዱ ህፃናትን በየጊዜው መመገብ ጸስቆታል፤

ሕፃናት ክትባቱን ሲጀምሩ ቋሚ አድራሻቸውን መመገብ፤

በጠረፍ የቀበሌውን የህፃናትና የእናቶችን የክትባት መገገብ በመተካት ትባታቸውን ያቋረጡ ህፃናትና እናቶችን ስም ዝርዝር በየመንደራቸው ማዘጋጀት፤

ያቋረጡ ህፃናትና እናቶችን ስም ዝርዝር ቤት ሰቤት ጉብኝት በማድረግ ማሰስ፤

ሰፍቶች/እንክብካቤ ሰጭዎች/ ስለ ክትባት ጥቅም ማስረዳት እና በሚቀጥለው የክትባት ክፍለ ጊዜ ወቅት አቅራቢያቸው ቋሚ ወይም ደርሶ መልስ የክትባት መስጠት ሲጸላ ሂሳብ እንዲከተቡ ወይም እንዲያስከትቡ ማሳመን፤

ክትባት በሚሰጥበት ቀን ሁሉም አቋርጠው የነበሩ ህፃናትና እናቶችን መከተባቸውን ማረጋገጥ ያልመጡም ካሉ ተቀስቅሰው እንዲመጡና እንዲከተቡ ማድረግ፡፡

ጸቋረጡ ህፃናትና እናቶችን በተሰያዩ ምክንያቶች ሲሆኑ ጸልጾቹ (አገር ስቀው በመሄጥ፣ በሞት ወጥተው)

ምክንያቱን በክትባት መዝገብ ላይ ማስጠር
ጸስጧጧጩ።

10. ክትትልና ግምገማ

ክትትል

በክትትል ወቅት የሚከተሉትን ነጥቦች ማጤን ጸስጧጧጩ

- ይንዳንዱ ቤተሰብ ስለክትባት ያሳቸው ግንዛቤ ፣
- ክትባት የተሰጣቸው ህፃናት ብዛት /ወንድ፣ ሴት/ ፣
- ክትባት የተሰጣቸው □ ናቸው ብዛት ፣
- የክትባት መርሃ ግብርን ለማስፈጸም ተግባር ላይ የ□ሱ
የትምህርት መርጃ መሳሪያዎች ዓይነትና ብዛት፣
- ክትባት ጀምረው ያቋረጡ ህፃናትና □ ናቸው ብዛት ፣
- ክትባት ጀምረው ያቋረጡበት ምክንያቶች ፣

□ምግማ

በግምገማ ጊዜ የሚከተሉትን ነጥቦች ማየት ተገቢ ነው።

- የፕሮግራሙ አጠቃላይና ዝርዝር ዓላማዎች ፣
- ዓላማዎችን ለማሳካት የተዘጋጁ ዝርዝር ዕቅዶች ፣
- ዕቅዶችን ለማስፈጸሚያ የዋሉ ግብዓቶች
  - ሰው ኃይል /ብዛትና የሙያ አይነት/
  - የማቴሪያል /በአካባቢ □ ሚግቶ ቀላቀሶችና
ድገማዎች/
  - የገንዘብ መጠን /ከህዝብና ክፍሎች □ ተግባር/
- የዕቅድ ማስፈጸሚያ ስልቶች ፣
  - በመስ□ በመ□□ጠር
  - ሪፖርቶችን በማሰባሰብና በመተንተን

ተገልጋዮችን በማነጋገር

የተከናወኑ ተግባራት ፣

የሥራን መሰኪያዎችን በመጠቀም /በፐርሰንት፣

በቁጥር፣ በሬስኔ/

ተገቢ ጠንካራ ገኛች

ተገቢ ደካማ ገኛች

የተከናወኑ ተግባራት በህብረተሰብ ጤና ላይ

ደስከተሉት ሰውዎ

ደጋጠሙ ችግሮች

- **ችግሮቹን ለመፍታት የተሰጡ አስተያየቶች**